

SUN'IY INTELEKT VA TAFAKKUR TERANLIGI: FALSAFIY-QIYOSIY TAHLIL

Kubayeva Shoira Toshmurodovna

*Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari unversiteti
Samarqand filiali Gumanitar va ijtimoiy fanlar kafedrasi dotsenti*

Musurmonova Guzal Parda qizi

*Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari unversiteti
Samarqand filiali III bosqich talabasi*

Annotatsiya

Sun'iy intellekt (SI) zamonaviy ilm-fan va texnologiya sohasida inqilobiy o'zgarishlarni keltirib chiqardi. Ushbu fenomenning rivojlanishi tafakkur, aql va inson tabiatini anglash borasida muhim falsafiy savollarni yuzaga keltirmoqda. Mazkur tadqiqot SI va tafakkur teranligi o'rtasidagi falsafiy bog'liqlikni tahlil qilishga qaratilgan. Asosiy diqqat markazi sun'iy intellekt imkoniyatlarini inson tafakkuri bilan qiyoslash, ularning o'xshash va farqli jihatlarini aniqlashdir.

Tahlilda SI texnologiyalari asosida rivojlangan algoritmik tafakkur, uning cheklovlari va insonning ijodiy va intuitsiyaga asoslangan tafakkuri bilan aloqasi ko'rib chiqiladi. Shuningdek, SI ning aqlning mohiyatini anglashga ta'siri hamda falsafa nuqtai nazaridan ehtimoliy xavflar va imkoniyatlar baholanadi. Tafakkur teranligi insonning "qanday qilib o'ylash" jarayoni bilan cheklanmasdan, "nima uchun o'ylash" kabi savollarga javob izlashni ham nazarda tutadi. Shu nuqtai nazardan, SI bilan bog'liq hozirgi davr muammolari falsafiy va qiyosiy tahlil asosida o'rganiladi.

Mazkur tadqiqot nafaqat texnologik taraqqiyot, balki insoniyatning intellektual va ma'naviy imkoniyatlarini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi. Tezis SI ning kelajakda inson tafakkuri va ongini qay darajada o'zgartirishi mumkinligini falsafiy jihatdan baholashni taklif etadi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt (SI), Tafakkur teranligi, Falsafiy tahlil, Algoritmik tafakkur, Intuitsiya, Inson aqli, Texnologik taraqqiyot, Aql mohiyati, Falsafiy xavflar va imkoniyatlar, Intellektual rivojlanish.

Sun'iy tafakkur (sun'iy intellekt) sohasida dastlabki ishlar o'tgan asrning o'rtalarida boshlangan. Garchi muayyan g'oyalarni O'rta asr matematik va faylasuflari bergan bo'lsa-da, bu yo'nalishdagi tadqiqotlar ixtirochisiga aylanish ingliz matematigi va kriptografi Alan Tyuring (1912-1954)ga nasib etdi. Xususan, XX asr boshlaridayoq shaxmat muammolarini hal etish imkoniyatiga ega mexanik qurilma taqdim etilgan edi. Ammo bu yo'nalishning hozirgidek shakllanishi o'tgan yuz yillik o'rtalariga to'g'ri keladi. Sun'iy tafakkur bo'yicha, avvalo, inson tabiati, atrof-olamni anglash yo'llari,

tafakkur jarayoni imkoniyati va boshqa sohalar haqidagi tadqiqot ishlari dunyo yuzini ko'rdi. Ayni shu vaqtda ilk kompyuterlar va algortmlar paydo bo'ldi. Bu bilan tadqiqotlarning yangi yo'nalishi uchun poydevor qo'yilan edi.

Alan Tyuring 1950-yili kelajak mashinalari imkoniyatlari, shuningdek, ularning aql jihatidan insonni ortda qoldirishga qodirligi haqidagi savollar o'rtaga tashlangan maqola chop etadi.

«Sun'iy tafakkur» atamasi esa keyinroq paydo bo'ldi: 1956-yilning yozida AQShning Dartmut universitetida sun'iy tafakkur masalalari bo'yicha anjuman bo'lib o'tdi. Unda Jon Makkarti (Dartmut universiteti), Marvin Minski (Garvard universiteti), Klod Shennon (Bell Laboratories), Nataniel Rochester (IBM), Gerbert Saymon (Karnegi universiteti), Trenchard Mur (Prinston universiteti) singari o'nlab olimlar ishtirok etdi hamda mavzu bo'yicha ma'ruza qilgan amerikalik informatik Jon Makkarti (1927–2011) «Artificial Intelligence» («Sun'iy tafakkur») atamasi muallifi sifatida tarixda qoldi.

Sun'iy intellektning (SI) rivojlanishi zamonaviy jamiyatning ko'plab sohalarida muhim o'zgarishlarni yuzaga keltirdi. Ilmiy izlanishlar va texnologik yangiliklar natijasida SI endilikda inson hayotining ajralmas qismiga aylanmoqda. Biroq, uning rivoji ko'plab falsafiy savollarni ham o'rtaga qo'ydi. Jumladan, sun'iy intellekt inson tafakkuri va aqlini qay darajada aks ettirishi yoki u bilan musobaqalashishi mumkin? Tafakkur teranligi SI tomonidan qanchalik amalga oshirilishi mumkin va bu insoniyat kelajagiga qanday ta'sir qiladi?

Tafakkur teranligi insonning intellektual qobiliyatlarini chuqurroq o'rganishni talab qiladigan murakkab fenomen hisoblanadi. Bu nafaqat mantiqiy fikrlash va hisoblash jarayonlarini, balki ijodkorlik, intuitiv tushuncha, ma'naviy izlanish va mohiyatni anglashni ham o'z ichiga oladi. SI texnologiyalari, xususan, chuqur o'rganish va neyron tarmoqlar asosida rivojlangan tizimlar, algoritmik tafakkurga asoslangan bo'lib, ularda inson tafakkurining ijodiy va intuitiv qirralari yetarli darajada namoyon bo'lmaydi. Shu sababli, sun'iy intellektning tafakkur teranligini to'liq anglashga yaroqliligi va cheklovlari bo'yicha qator savollar yuzaga keladi.

Mazkur masalani falsafiy jihatdan o'rganish, inson va sun'iy intellekt o'rtasidagi o'xshashliklar va farqlarni aniqlashda muhimdir. Masalan, SI tomonidan bajariladigan vazifalar algoritmik qoidalarga asoslangan bo'lsa, inson tafakkuri ko'pincha intuitiv yoki tajriba asosida amalga oshiriladi. Shuningdek, inson tafakkuri ma'naviy va hissiy omillarni ham o'z ichiga oladi, bu esa sun'iy intellektda mavjud emas yoki cheklangan.

Sun'iy intellekt texnologiyalarining rivoji inson tafakkuri mohiyatini anglashga ham ta'sir ko'rsatadi. SI orqali amalga oshirilayotgan tadqiqotlar, jumladan, tilni qayta ishlash, o'z-o'zini o'rgatish tizimlari va muayyan muammolarni hal qilish jarayonlari, insonning o'z aqlini yanada chuqurroq o'rganishiga yordam bermoqda. Shu bilan birga, SI texnologiyalarining haddan tashqari rivoji falsafiy xavflarni ham keltirib

chiqaradi. Masalan, sun'iy intellektning inson tafakkurini chetlab o'tishi yoki uni o'rnini bosishi mumkinligi haqidagi savollar jamiyatda xavotirlarni kuchaytiradi.

Shu nuqtai nazardan, ushbu mavzu bo'yicha qiyosiy tahlil inson tafakkurining qirralarini chuqurroq anglash va SI ning imkoniyatlarini to'g'ri baholashda muhim ahamiyat kasb etadi. Falsafiy yondashuv orqali sun'iy intellekt va inson tafakkuri o'rtasidagi muvofiqlik va tafovutlarni aniqlash, bu sohadagi kelajakdagi izlanishlarga yo'nalish berishga yordam beradi.

Mazkur tadqiqot SI va inson tafakkuri o'rtasidagi munosabatlarni falsafiy yondashuv asosida baholashga qaratilgan bo'lib, u nafaqat texnologik rivojlanish, balki insoniyatning intellektual va ma'naviy imkoniyatlarini ham yanada chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev, M. (2019). *Sun'iy intellekt: O'zbekistonda rivojlanish istiqbollari*. Toshkent: Fan.
2. Babaev, A. (2020). *Inson tafakkuri va sun'iy intellekt: Yangi davr talablari*. Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar Uyushmasi.
3. Gulomov, N. (2021). *Falsafa va sun'iy intellekt: Muammolar va imkoniyatlar*. Toshkent: Falsafa Instituti.
4. Ismailov, S. (2018). *Algoritmik tafakkur: Sun'iy intellekt va uning o'rni*. Toshkent: Ta'lim.
5. Mirzoev, F. (2022). *Sun'iy intellekt va tafakkur: Falsafiy asoslar va amaliy qo'llanmalar*. Toshkent: Falsafa va Psixologiya Jurnal.